

9. Zvláštnosti námořní války

V průběhu 20. století výrazně poklesl význam tradičního rozlišování mezi válkou pozemní, námořní a leteckou. Pravidla humanitárního práva, jež byla nově vytvořena po 2. světové válce (zejména dodatkové protokoly k ženevským úmluvám) se vztahují na všechny typy operací, pokud mohou postihnout civilní obyvatelstvo. Mezinárodní obyčej současně rozšířil působnost řady pravidel, jež byla původně vytvořena pro pozemní válku, na operace námořní a letecké. Významně se tak zúžila působnost pravidel tradičního práva námořní války. Tato pravidla se tak v podstatě uplatní pouze v případě bojové interakce dvou plavidel či plavidla a letadla, jež letí nad mořem. Pokud jde o námořní bombardování objektů na souši či útok námořního letectva proti takovým objektům, řídí se tyto operace pravidly, jež byla vysvětlena v předchozích kapitolách.

Pravidla pro námořní válku byla kodifikována v několika úmluvách z roku 1907. V průběhu 20. století se námořní válka navzdory zásadnímu vývoji v řadě oblastí nedočkala re-kodifikace. Pouze Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982 upravila některé dílčí otázky. Z iniciativy Mezinárodního institutu humanitárního práva sídlícím v italském San Remu sestavila komise odborníků v roce 1994 Manuál mezinárodního práva aplikovatelného na ozbrojené konflikty na moři.²³⁴ Přestože se jedná o dokument nezávazný, tento manuál představuje poměrně autoritativní zdroj.

Námořní válkou se rozumí nepřátelské akce vedené námořními silami:

- a) *ve vnitřních vodách, pobřežním moři a souostrovních vodách nebo nad nimi či pod nimi,*
- b) *v mezinárodních vodních úžinách a na souostrovních plavebních cestách nebo nad nimi či pod nimi,*
- c) *ve výlučné ekonomické zóně a kontinentálním šelfu nebo nad nimi či pod nimi a*
- d) *na volném moři nebo nad ním či pod ním a na mořském dně za hranicí jurisdikce jednotlivých států (Manuál námořní války odst. 10, 14 – 37).*

K výkonu násilných aktů proti nepříteli jsou zásadně oprávněny pouze válečné lodě. I v námořní válce platí, že předmětem útoku mohou být pouze vojenské objekty.²³⁵ Válečné lodě tak mohou útočit na vojenské objekty nepřitele a samy současně představují vojenský objekt. Mohou tak být ihned po spatření napadeny a potopeny bez varování, aniž by válčící strana měla povinnost učinit cokoliv pro záchranu posádky. Pojem válečné lodi vymezila Úmluva OSN o mořském právu jako plavidlo náležející ozbrojeným silám státu, které

je označeno vlajkou daného státu a kterému velí důstojník řádně pověřený vládou daného státu, jehož jméno je zaneseno na příslušném seznamu, a jejíž osádka je podrobena řádné disciplíně ozbrojených sil (článek 29). Za splnění těchto podmínek je válečnou lodí jakákoliv plovoucí vojenská plošina, a to jak hladinová, tak podmořská, včetně plošin lehkých (např. torpédové čluny). Za válečnou loď se však nepokládají lodě nemocniční.²³⁶

*Nepřátelské obchodní lodě se pokládají za civilní objekt, který nesmí být napaden. Tyto lodě a veškerý náklad, který vezou, však mohou být zabrány jako válečná kořist na základě kořistního práva, protože jak loď, tak náklad může protivník využít na podporu válečného úsilí (Manuál námořní války odst. 135 – 138). O zabránění však musí rozhodnout kořistní soud příslušné válčící strany. Tyto soudy se zřizují podle vnitrostátního práva válčící strany, ale aplikují právo mezinárodní.*²³⁷

Nepřátelskou obchodní loď může válčící strana přeměnit na loď válečnou, pokud budou splněny všechny podmínky, jež požaduje Úmluva OSN o mořském právu pro válečné lodě. Takovouto loď však nelze přeměnit zpět na loď obchodní. Toto pravidlo zabráňuje tomu, aby konkrétní loď nárokovala libovolný status podle okamžité situace. Nezakazuje se však užívání „lodí Q“, jež ačkoliv se jeví jako lodě neutrální či obchodní, jsou ozbrojené a mají v úmyslu zaútočit na nepřítele, pokud tyto lodě před zahájením útoku vztyčí řádně označení válečné lodi příslušné válčící strany.²³⁸

Nepřátelská obchodní loď, i když není přeměněna na válečnou loď, se stane vojenským objektem, který smí být předmětem útoku, za splnění některé z následujících podmínek:

- a) přímo se účastní nepřátelství,
- b) slouží jako pomocné plavidlo v ozbrojených silách nepřítele,
- c) je začleněna do sběru zpravodajských informací či s takovým sběrem pomáhá,
- d) pluje v konvoji nepřátelských vojenských lodí či vojenských letadel,
- e) odmítá zastavit či aktivně vzdoruje prohlídce a zabavení,
- f) je natolik ozbrojena, že může poškodit válečnou loď nebo
- g) představuje jiný účinný příspěvek vojenských akcí, např. přepravou vojenského materiálu (Manuál námořní války odst. 10).

*Rovněž neutrální obchodní lodě se pokládají za civilní objekt, který nesmí být napaden. Ovšem i tyto lodě se musí podrobit prohlídce válečnou lodí a za určitých okolností též podléhají kořistnímu právu válčících stran (Manuál námořní války odst. 146 – 152). Neutrální obchodní loď však může být napadena za splnění v podstatě totožných podmínek jako nepřátelská obchodní loď (Manuál námořní války odst. 67).*²³⁹

*V námořní válce se za legální metodu vedení boje pokládá blokáda. Blokádou se rozumí odříznutí nepřátelského pobřeží nebo jeho části od zbytku světa tím, že všem lodím brání v přístupu do blokováných přístavů a odplutí z nich.*²⁴⁰ *Mezinárodní právo však předepisuje několik podmínek:*

- 1) Blokádu je nutné formálně vyhlásit prohlášením adresovaným všem válčícím i neutrálním státům (Manuál námořní války odst. 93).

- 2) Blokáda musí být efektivní, tedy válčící strana musí být skutečně schopna bránit všem plavidlům v přístupu do blokováných přístavů (Manuál námořní války odst. 95). Tzv. „papírová“ blokáda je nelegální.²⁴¹
- 3) Blokáda se musí uplatňovat nestranně (Manuál námořní války odst. 100). O porušení mezinárodního práva by se jednalo, kdyby se blokáda diskriminačně uplatňovala jen vůči určitým plavidlům a určitému nákladu.
- 4) Mezinárodní právo zakazuje blokování pobřeží či přístavů neutrálního státu (Manuál námořní války odst. 99).

Blokáda může postihnout i civilní obyvatelstvo, a proto se na ni vztahují i pravidla o ochraně civilního obyvatelstva před účinky nepřátelství. *Za nelegální je tak nutné pokládat blokádu, jejímž jediným cíle je hladovění civilního obyvatelstva* (článek 54 odst. 1 Protokolu I z roku 1977).²⁴²

V obou světových válkách válčící strany jednostranně vyhlášovaly na moři tzv. „zakázané zóny“, ve kterých mohly být bez varování napadány obchodní lodě i lodě neutrální. Mezinárodní vojenský soudní dvůr v roce 1946 tuto praxi prohlásil za nelegální.²⁴³ Část nauky sice institut zakázaných zón obhájí, ale *platné mezinárodní právo je neuznává. Platí tak, že status žádného plavidla se nemění překročením pomyslné čáry vedené válčící stranou v oceánu.*²⁴⁴ Potvrzuje to i Manuál námořní války, který sice umožňuje jako výjimečné opatření zřizování zón na moři, ale stanovuje, že zřízení takové zóny nemá vliv na aplikaci pravidel mezinárodního práva (Manuál námořní války odst. 105 – 108).